

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ЛІЛЛЕМЯЕ ОЛЕНА ЕДУАРДІВНА

УДК 346.2 : 346.54

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент
Джабраїлов Руслан Аятшахович,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, заступник завідувача
відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
Король Володимир Іванович,
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
завідувач відділу міжнародного приватного права
і порівняльного правознавства (м. Київ);

кандидат юридичних наук, доцент
Апанасенко Катерина Іванівна,
Навчально-науковий інститут права і соціальних
технологій Чернігівського національного
технологічного університету МОН України,
доцент кафедри цивільного, господарського
права та процесу (м. Чернігів).

Захист відбудеться *«14» лютого 2017 року об 11⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий *«13» січня 2017 року*.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграційні процеси, що відбуваються останнім часом, зумовлюють проведення реформування вітчизняного законодавства у відповідності з вимогами міжнародних організацій. Вирішальним слід визнати вплив на відносини у сфері державної допомоги норм права Європейського Союзу (далі – ЄС) та Світової організації торгівлі (далі – СОТ), пов'язаних з використанням державної допомоги як засобу впливу на сферу господарювання на засадах, які б не суперечили основам зовнішньої торгівлі і не ставили вітчизняних суб'єктів господарювання у більш привілейоване становище порівняно з іноземними конкурентами. У більшості випадків надання державної допомоги пов'язане із витрачанням бюджетних коштів, що зумовлює потребу у створенні правових передумов для більш раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів держави. Втім, на даний час практика правозастосування демонструє протилежне. Зокрема, як свідчать звітні дані Міністерства фінансів України, у 2015 р. видатки держави на дотації, пільги та інші форми допомоги сягнули 90 млрд грн та переважно були спрямовані у нерентабельні сектори економіки, які характеризуються підвищеним рівнем збитковості. На даний час існуюча політика підтримки суб'єктів господарювання суперечить європейській практиці надання допомоги та виявляється у нераціональному та неефективному використанні державних коштів, наданні допомоги обмеженому колу суб'єктів господарювання, переважно державної форми власності, превалюванні компенсаторної (галузевої) моделі державної допомоги, недосконалості правового регулювання надання незначної державної допомоги тощо.

На виконання положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода між Україною та ЄС), 1 липня 2014 р. відбулось прийняття Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», що позитивно позначилося на становленні правового інституту державної допомоги, адже вказаний рамковий нормативно-правовий акт сприйняв норми права ЄС про державну допомогу, хоча і не позбавлений певних недоліків. Зокрема, у правовій площині мають отримати конкретизацію положення, які пов'язані на даний час з потребою впровадження нових правових засобів підвищення ефективності надання державної допомоги, створення передумов для поступової адаптації вітчизняного законодавства до норм права ЄС у сфері державної допомоги, уточнення переліку форм державної допомоги, порядку надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання тощо.

Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність значного інтересу до низки питань, пов'язаних з наданням державної допомоги суб'єктам господарювання. Так, різні аспекти правового регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання отримали вираз у дисертаційному

дослідженні Т.В. Некрасової (2009 р.). Визнаючи вагомість наукових розробок Т.В. Некрасової та їх значущість для практики господарювання, слід відмітити, що внаслідок динамічності відносин у сфері державної допомоги, законодавство як України, так і ЄС було значно реформовано, і останні істотні зміни не було враховано у попередньому дослідженні. Додатково слід відзначити, що окремі господарсько-правові аспекти надання державної допомоги було висвітлено у дисертаційних роботах Д.В. Лічак, Н.Г. Полякової. В свою чергу з позицій науки адміністративного права в роботах Г.Г. Єрко, С.С. Онищенко було висвітлено питання здійснення контролю за додержанням законодавства у сфері державної допомоги.

У той же час, слід зауважити, що дотепер крізь призму науки господарського права не розглядалися такі питання, як встановлення співвідношення публічних закупівель з державною допомогою, виявлення кваліфікуючих ознак незначної державної допомоги, визначення способів трансформації галузевої державної допомоги на горизонтальну та ін.

Вищевикладеним визначається актуальність теми та доцільність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України у межах теми «Господарсько-правове забезпечення енергетичної безпеки України» (державна реєстрація № 0114U001179), де автором проведено дослідження господарсько-правового забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання та розроблено відповідні пропозиції з удосконалення законодавства.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка теоретичних положень щодо господарсько-правового забезпечення системи державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням норм права ЄС і СОТ та підготовка на цій основі пропозицій з удосконалення господарського законодавства.

Для досягнення зазначеної мети у процесі дослідження було поставлено та вирішено наступні *завдання*:

проаналізувати зміст поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» через призму права ЄС із виявленням кваліфікуючих ознак державної допомоги, що сприяють її відмежуванню від заходів державної підтримки;

розглянути форми державної допомоги із підготовкою пропозицій щодо розширення їх переліку, а також визначити співвідношення державної допомоги з публічними закупівлями;

проаналізувати законодавство України про державну допомогу суб'єктам господарювання із виявленням ключових історичних періодів формування системи правового регулювання досліджуваних відносин;

висвітлити принципи побудови системи державної допомоги суб'єктам господарювання, які отримали поширення у праві ЄС, та обґрунтувати напрями їх відображення у вітчизняному законодавстві;

проаналізувати правові заходи щодо забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання з обґрунтуванням переваг горизонтальної державної допомоги;

уточнити порядок надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання із визначенням напрямів вдосконалення правового регулювання відносин у цій сфері;

виявити загальні та особливі умови застосування права ЄС та СОТ до сфери державної допомоги суб'єктам господарювання, а також з'ясувати співвідношення правових режимів державної допомоги у праві ЄС та субсидій у праві СОТ;

визначити перспективні напрями адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання із розробкою пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відносин у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із наданням державної допомоги суб'єктам господарювання.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили сучасні методи пізнання: діалектичний, формально-логічний, історичний, порівняльно-правовий, аналітико-синтетичний, системно-структурний, логіко-юридичний. При дослідженні правової природи державної допомоги суб'єктам господарювання застосовувався діалектичний метод. За допомогою формально-логічного методу здійснено аналіз нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні, ЄС та СОТ. Історичний метод використано для визначення етапів розвитку законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання. Із застосуванням порівняльно-правового методу здійснено пошук найбільш оптимальних шляхів правового регулювання державної допомоги з урахуванням досвіду СОТ та ЄС. Аналітико-синтетичний та системно-структурний методи застосовано при дослідженні порядку надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання. Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України у сфері державної допомоги, виявити його недоліки та обґрунтувати пропозиції щодо їх усунення і відповідного вдосконалення.

Теоретичну основу дослідження, крім вищевказаних авторів, склали роботи вітчизняних і зарубіжних учених: К.І. Апанасенко, А.Г. Бобкової, Н.М. Бугаєнко, О.О. Буланої, С.С. Валітова, Р.А. Джабраїлова, Г.Д. Джумагельдієвої, Г.Л. Знаменського, С.В. Касьянова, В.І. Короля, В.В. Лаптева, В.К. Мамутова, О.П. Подцерковного, Ю. Стюарта, Х. Хьольцлера, Д.О. Чернікова, А. Ambroziak, К. Bacon, A. Dodescu, R. Heffron, J. Lopez, P. Nicolaidis, M. Radelski та інших дослідників.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження склали чинне законодавство України, право ЄС та СОТ з державної допомоги, матеріали судової практики,

статистичні щорічники, матеріали, отримані під час проходження он-лайн курсу з права ЄС в університеті м. Лунд (Швеція) за темою «Європейське бізнес право».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці на основі системного наукового дослідження проблематики господарсько-правового забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання, розроблено відповідні наукові положення та пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

запропоновано поняття «валовий еквівалент гранту», змістовно спрямоване на визначення грошового еквіваленту економічної переваги державної допомоги, яка отримує вияв у передачі ресурсів держави суб'єктам господарювання або у втратах доходів державного бюджету;

обґрунтовано положення про те, що публічні закупівлі товарів, робіт та послуг можуть становити форму державної допомоги, що обумовлює необхідність їх здійснення з урахуванням вимог законодавства України у сфері державної допомоги;

обґрунтовано положення про те, що вітчизняна компенсаторна (галузева) модель державної допомоги не забезпечує раціонального використання ресурсів держави та відзначається, що досягнення зазначеного результату є можливим за умови переходу на модель економічного розвитку (горизонтальну), яка на даний час отримала поширення у країнах-членах ЄС;

запропоновано визнати передачу державного майна в оренду за ціною нижче ринкової формою державної допомоги.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття «державна допомога суб'єктам господарювання», яке з урахуванням ознак, що встановлені в законодавстві ЄС, пропонується розуміти як надання ресурсів держави суб'єктам господарювання, створюючи певні переваги, яких вони не змогли б досягти за ринкових умов та які можуть спотворювати або загрожувати спотворенням економічної конкуренції;

надання державної допомоги експортній діяльності суб'єктів господарювання з обґрунтуванням положення про її допустимість для відносин економічної конкуренції та доцільність впровадження у систему державної допомоги в Україні, що узгоджуватиметься з вимогами законодавства ЄС;

кваліфікуючих ознак незаконної державної допомоги із виявленням додаткової, яка полягає у порушенні конкурентних засад надання допустимої державної допомоги, що призводить до отримання суб'єктом господарювання неправомірної вигоди.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

формування правового інституту державної допомоги в Україні із відзначенням того, що мета та принципи цього інституту змінювалися під впливом як політико-правових процесів переходу від адміністративно-командної

системи державного управління економікою до ринкової моделі економічного розвитку, так і норм права ЄС у частині загальної вимоги про недопустимість заходів державної допомоги для економічної конкуренції;

співвідношення заходів державної підтримки та державної допомоги із відзначенням того, що заходи, які відповідають ознакам, встановленим у статті 107 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), відносяться до заходів державної допомоги та не можуть бути кваліфіковані як заходи державної підтримки;

правового регулювання надання незначної державної допомоги з обґрунтуванням пропозиції про нормативне закріплення положень щодо порядку та умов надання незначної державної допомоги, переліку форм такої допомоги, порядку розрахунку «валового еквівалента гранту», розподілу незначної державної допомоги у разі злиття, поглинання або поділу суб'єктів господарювання–отримувачів;

напрямів реалізації державної економічної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму із обґрунтуванням пропозиції щодо необхідності нормативного закріплення положення про надання суб'єктам господарювання права звертатись з позовом до суду про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок надання уповноваженими органами державної влади недопустимою для конкуренції державної допомоги, яка суттєво зміцнила позиції суб'єктів господарювання–конкурентів;

співвідношення правових режимів державної допомоги у праві ЄС та субсидій у праві СОТ із виявленням наступних їх особливостей, а саме: 1) передача державних коштів (в тому числі недоотримання державою доходів внаслідок встановлення податкових пільг) є ключовою кваліфікуючою ознакою державної допомоги на відміну від характеристики субсидій, які не обов'язково передбачають витрати саме державних коштів; 2) мета правового регулювання – щодо державної допомоги: забезпечення рівномірного розвитку регіонів, захисту навколишнього природного середовища, вільного руху товарів, робіт та послуг; щодо субсидій: створення рівних умов здійснення міжнародної торгівлі; 3) державна допомога, що відповідає ознакам, які встановлені у ст. 107 (1) ДФЄС, є забороненою, у той час як обмеженим є надання лише тих субсидій, що стимулюють експорт або імпортозаміщення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про сутність господарсько-правових відносин у сфері державної допомоги, в можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення та систематизації законодавства України, що визначає правові засади надання державної допомоги, у правозастосовній практиці, зокрема, при вирішенні уповноваженими органами державної влади питання щодо допустимості надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Положення дисертації можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі у рамках господарсько-правових дисциплін, призначених для студентів юридичних та економічних спеціальностей.

Окремі положення та висновки, сформульовані у дисертації, які мають дискусійний характер, можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Пропозиції, сформульовані у дисертації, щодо удосконалення чинного законодавства України з питань надання незначної державної допомоги прийнято до використання у правотворчій діяльності Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва (лист від 11 березня 2016 р. № 2/91).

Окремі положення дисертаційної роботи щодо допустимості надання державної допомоги на реалізацію проектів з енергоефективності враховано при розробці стратегії діяльності ВП «Атомремонтсервіс» ДП НАЕК «Енергоатом» (довідка від 23 жовтня 2015 р. № 11-20/8).

Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, було використано Полтавським обласним територіальним відділенням Антимонопольного комітету України під час розробки методичних рекомендацій з оцінки заходів державного регулювання, що можуть відноситися до державної допомоги, її допустимості для конкуренції, а також виявлення незаконної державної допомоги (лист від 29 березня 2016 р. № 03/1339).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самостійно на основі вивчення наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, законодавства України, СОТ та ЄС, вивчення судової практики Суду ЄС, практики Єврокомісії щодо надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Особистий внесок у публікації, виконані у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися у ході роботи низки конференцій, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція «Правові реформи у Молдові, Україні, Грузії в контексті євроінтеграції» (Республіка Молдова, Кишинів, 2014); Тринадцята Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: актуальні питання розвитку відносин публічної власності» (Донецьк, 2014); Чотирнадцята Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: напрями вдосконалення правового забезпечення енергетичної безпеки держави» (Київ, 2014); П'ятнадцята Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: розвиток господарського законодавства в контексті виконання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом» (Київ, 2015); Міжнародна наукова конференція «Právna veda a prax v treťom tisícročí» (Slovenská republika, Košice, 2015); International Scientific Conference on Private and Public Law (Austria, Vienna, 2015); Міжнародний науковий та практичний конгрес економістів та юристів «The Global Systemic Crisis: New milestone in Development or an impasse?» (Switzerland, Davos, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (Львів, 2015); Міжнародна наукова конференція «Právna veda a

prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (Slovenská republika, Bratislava, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Państwo i Prawo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje na rok 2015» (Polska, Warszawa, 2015–2016); Шістнадцята Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: господарсько-правові засоби відновлення економіки Донбасу» (Київ, 2016); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності» (Вінниця, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Запоріжжя, 2016); Круглий стіл «Актуальні проблеми господарського права та процесу» (Київ, 2015).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи викладено у 23 наукових працях, з яких 7 статей опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 14 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій, а також 1 публікація в іншому виданні.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 154 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить список використаних джерел із 262 найменувань та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Загальні положення про державну допомогу суб'єктам господарювання» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються поняття, ознаки, форми державної допомоги суб'єктам господарювання, а також висвітлюються основні етапи розвитку законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

У підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки державної допомоги суб'єктам господарювання» проаналізовано зміст поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» через призму права ЄС із виявленням кваліфікуючих ознак державної допомоги, що сприяють її відмежуванню від заходів державної підтримки.

Відзначається, що легальне визначення поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» не сприйняло усталеного підходу до розуміння його ключових змістовних елементів, напрацьованого у межах науки господарського права. Зокрема, вказане виявляється в положенні, яке свідчить про ототожнення понять державної допомоги та державної підтримки суб'єктів господарювання.

Наголошуючи на відмінних рисах правових інститутів державної допомоги та державної підтримки, у роботі наводиться аналіз окремих норм законодавства ЄС з метою виявлення кваліфікуючих ознак державної допомоги. Вказане дозволило встановити, що державна допомога суб'єктам господарювання має

одночасно відповідати наступним ознакам: 1) відбувається передача ресурсів держави; 2) обов'язковим є набуття суб'єктом господарювання економічної переваги; 3) селективний характер заходу по відношенню до конкретних суб'єктів господарювання; 4) спричинення спотворення конкуренції, вплив на торгівлю (ст. 107 (1) ДФЄС).

Аргументовано, що вказані ознаки мають бути враховані у процесі застосування законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, що випливає зі змісту норми ст. 264 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно доводиться, що заходи державного впливу, які не містять наведених ознак, відносяться до категорії державної підтримки.

У зв'язку з цим запропоновано уточнити визначення поняття «державна допомога суб'єктам господарювання», наведене у однойменному Законі України, виклавши його у новій редакції. Додатково з метою усунення суб'єктивного підходу до розуміння такої ознаки державної допомоги як «переваги» запропоновано нормативно закріпити поняття «валовий еквівалент гранту».

У *підрозділі 1.2 «Форми державної допомоги суб'єктам господарювання»* розглянуто форми державної допомоги та підготовлено пропозиції щодо розширення їх переліку, а також визначено співвідношення державної допомоги з публічними закупівлями.

Встановлено, що Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не поширюється на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з інвестуванням в об'єкти інфраструктури із застосуванням процедур публічних закупівель. У той же час наголошується, що у переліку форм державної допомоги, закріпленому у ст. 4 згаданого Закону, наводиться положення про придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових. Аргументовано, що в останньому випадку передбачається проведення публічних закупівель.

Керуючись наведеними нормативними положеннями, у роботі доводиться, що публічні закупівлі товарів, робіт та послуг можуть за певних умов становити форму державної допомоги. До кола таких умов, з урахуванням практики Європейського суду, запропоновано віднести: 1) надання економічної переваги стороні договору про закупівлю, яку б він не отримав за ринкових умов; 2) здійснення публічних закупівель за завищеними, що не відповідають ринковим, цінами; 3) здійснення публічних закупівель товарів, робіт або послуг, в яких у держави не було реальної потреби.

Додатково обґрунтовано пропозицію про нормативне закріплення такої форми державної допомоги як передача державного майна в оренду за ціною нижче ринкової.

У *підрозділі 1.3 «Розвиток законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання»* проаналізовано законодавство України про державну допомогу суб'єктам господарювання із виявленням ключових історичних періодів формування системи правового регулювання досліджуваної сфери відносин.

Обґрунтовано положення про доцільність виділення трьох історичних періодів розвитку законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання. Встановлено, що реформування законодавства України у сфері державної допомоги відбувалося одночасно з процесами переходу від адміністративно-командної системи державного управління економікою до ринкової моделі економічного розвитку.

Виявлено, що у першому (з 1991 до 1998 рр.) та другому (з 1998 до 2014 рр.) періодах розвитку законодавства України у сфері державної допомоги переважав підхід, за якого держава реалізовувала заходи з фінансування пріоритетних галузей економіки та підтримки окремих суб'єктів господарювання, не зважаючи на вимоги щодо порядку та умов надання державної допомоги, закріплені у законодавстві ЄС. Наголошується, що ключові зміни у правовому регулюванні державної допомоги суб'єктам господарювання відбулися у межах третього періоду (з 2014 р. по теперішній час), що розпочався з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і відзначився прийняттям Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Аргументовано, що набрання чинності зазначеним Законом зумовлює потребу у забезпеченні термінологічної та змістовної єдності законодавства України з питань державної допомоги.

Розділ 2 «Характеристика господарсько-правового забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються правові принципи трансформації вітчизняної системи державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням норм права ЄС, правові заходи щодо забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання, висвітлюється порядок надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання.

У *підрозділі 2.1 «Правові принципи трансформації вітчизняної системи державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням норм права ЄС»* висвітлюються принципи побудови системи державної допомоги суб'єктам господарювання, які отримали поширення у праві ЄС, та обґрунтовуються напрями їх відображення у вітчизняному законодавстві.

Відзначається, що основу розвитку законодавства з питань державної допомоги складають правові принципи, які формуються під впливом як актів галузевого національного законодавства, так і положень міжнародно-правових актів, зокрема актів законодавства ЄС.

Виявлено, що Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» частково сприйняв правові принципи побудови системи державної допомоги суб'єктам господарювання, які отримали поширення у праві ЄС. У той же час зауважується, що вітчизняна система державної допомоги суб'єктам господарювання є незавершеною та її подальша трансформація є неможливою без урахування інших ключових правових принципів, які складають основу законодавства ЄС у досліджуваній сфері (зокрема, принципів переваги горизонтальної державної допомоги, зниження ступеня селективності заходу тощо).

Відзначається, що дотримання цих правових принципів сприятиме істотному вдосконаленню вітчизняного законодавства у сфері державної допомоги, зокрема у частині надання незначної державної допомоги. Доводиться, що на даний час відсутнє належне правове регулювання незначної державної допомоги, що зумовило підготовку пропозиції про доповнення Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» окремою статтею, яка має містити деталізовані положення про порядок та умови надання незначної державної допомоги.

У *підрозділі 2.2 «Правові заходи щодо забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання»* проаналізовано правові заходи щодо забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання з обґрунтуванням переваг горизонтальної державної допомоги.

Встановлено, що одним з ефективних правових заходів забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання, що отримав поширення у країнах-членах ЄС та нормативне закріплення у тексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, є горизонтальна державна допомога. Виявлено, що горизонтальна державна допомога переважно надається для вирішення завдань, пов'язаних, зокрема, з регіональним розвитком, охороною навколишнього природного середовища, розвитком наукових досліджень та розробкою інновацій, стимулюванням малого та середнього підприємництва тощо. Доводиться, що в Україні дотепер переважає галузева державна допомога, що не узгоджується з правозастосовною практикою ЄС.

У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність вжиття з боку держави заходів, спрямованих на трансформацію вітчизняної моделі державної допомоги з компенсаторної (галузевої) на модель економічного розвитку (горизонтальну). Відзначено, що реалізації цього положення сприятиме розробка та прийняття окремого підзаконного нормативно-правового акту у вигляді Положення про горизонтальну державну допомогу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів.

У *підрозділі 2.3 «Порядок надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання»* розглянуто особливості надання та контролю за допустимістю державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням положень законодавства ЄС у цій сфері відносин.

Відзначається, що порушення порядку надання нової державної допомоги суб'єктам господарювання призводить до визнання її незаконною. Доводиться, що легальне визначення незаконної державної допомоги враховує лише таку ознаку як «недопустимість для конкуренції». У той же час виявлено, що нівелюється інша не менш важлива кваліфікуюча ознака, яка полягає у порушенні конкурентних засад надання допустимої державної допомоги із створенням, як наслідок, неправомірної вигоди для суб'єкта господарювання–отримувача. У зв'язку з цим запропоновано уточнити легальну дефініцію «незаконна державна допомога» із вказівкою на дану ознаку.

Обґрунтовується, що відсторонення Антимонопольного комітету України на тривалий період (до 2019 року) від участі у здійсненні належного контролю за допустимістю державної допомоги може створити передумови для порушення рівних умов господарювання та спотворення конкуренції. У зв'язку з цим запропоновано закріпити у Законі України «Про захист економічної конкуренції» норму про надання суб'єктам господарювання права звертатись з позовом до суду про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок надання уповноваженими органами державної влади недопустимої для конкуренції державної допомоги, яка суттєво зміцнила позиції суб'єктів господарювання–конкурентів.

Розділ 3 «Господарсько-правове забезпечення державної допомоги у контексті зобов'язань України перед міжнародними організаціями» містить два підрозділи, у яких розглядаються положення про загальне та особливе у застосуванні права ЄС та СОТ до сфери державної допомоги суб'єктам господарювання, а також висвітлюються напрями адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

У **підрозділі 3.1 «Загальне та особливе у застосуванні права ЄС та СОТ до сфери державної допомоги суб'єктам господарювання»** виявлено загальні та особливі умови застосування права СОТ та ЄС до сфери державної допомоги суб'єктам господарювання, а також з'ясовано співвідношення правових режимів державної допомоги у праві ЄС та субсидій у праві СОТ.

Виявлено, що усталений у межах права ЄС термін «державна допомога» не отримав свого поширення у праві СОТ. Встановлено, що близьким за змістом та сферою застосування є поняття «субсидія», яке знайшло своє відображення в Угоді про субсидії та компенсаційні заходи СОТ. Відзначається, що вказана обставина зумовила потребу з'ясування співвідношення правових режимів державної допомоги та субсидій з метою виявлення загальних та особливих умов їх застосування.

Обґрунтовано, що до загальних умов застосування державної допомоги та субсидій у праві ЄС та СОТ відносяться наступні положення: надання відбувається від імені держави; термін «вигода» має однакову легальну інтерпретацію; вимога щодо зниження ступеня селективності заходу у праві ЄС змістовно є ідентичною до вимоги щодо неприпустимості адресності у СОТ.

Аргументовано, що особливими можна визнати наступні умови застосування державної допомоги та субсидій у праві ЄС та СОТ: 1) передача державних коштів (у тому числі недоотримання державою доходів внаслідок встановлення податкових пільг) є ключовою кваліфікуючою ознакою державної допомоги на відміну від характеристики субсидій, які не обов'язково передбачають витрати саме державних коштів; 2) мета правового регулювання – щодо державної допомоги: забезпечення рівномірного розвитку регіонів, захисту навколишнього природного середовища, вільного руху товарів, робіт та послуг; щодо субсидій: створення рівних умов здійснення міжнародної торгівлі; 3) державна допомога, що відповідає ознакам, які встановлені у ст. 107 (1)

ДФЄС, є забороненою, у той час як обмеженим є надання лише тих субсидій, що стимулюють експорт або імпортозаміщення.

За результатами проведеного аналізу обґрунтовано положення про те, що саме переваги правового інституту державної допомоги у праві ЄС доцільно використати з метою підвищення ефективності реалізації вітчизняної державної економічної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму.

У *підрозділі 3.2 «Напрями адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання»* визначено перспективні напрями адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

Відзначається, що процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері державної допомоги має відбуватися із урахуванням пріоритетності наближення правового регулювання з питань допомоги експортній діяльності та регіональної державної допомоги.

Аргументовано, що допомога експортній діяльності суб'єктів господарювання, яка направлена на покриття витрат з рекламування товару, виставкових, навчальних або інших витрат, пов'язаних з організацією діяльності з експорту, не вважається забороненою експортною допомогою та дозволяється відповідно до законодавства ЄС, а також права СОТ. У зв'язку з цим запропоновано впровадити допомогу експортній діяльності суб'єктів господарювання у систему державної допомоги в Україні. Для забезпечення реалізації цієї пропозиції обґрунтовано положення про нормативне врегулювання системи відносин з надання допомоги експортній діяльності суб'єктів господарювання із створенням належної інституційної інфраструктури, представленій спеціальним суб'єктом – експортно-кредитним агентством. Запропоновано наділити таке агентство функціями з кредитування експортної діяльності, захисту експортерів від ризику неплатежів та фінансових втрат, пов'язаних з виконанням зовнішньоекономічних договорів (страхування експорту) тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення і отримати нове вирішення наукового завдання щодо обґрунтування напрямів удосконалення господарсько-правового забезпечення надання державної допомоги з урахуванням норм права ЄС і СОТ, а також підготовки відповідних пропозицій до законодавства України, яке регулює відносини у цій сфері.

На підставі проведеного дослідження сформульовано наступні основні висновки:

1. Запропоновано удосконалити визначення поняття «державна допомога суб'єктам господарювання», яке з урахуванням ознак, що встановлені в законодавстві ЄС, пропонується розуміти як надання ресурсів держави суб'єктам господарювання, створюючи певні переваги, яких вони не змогли б

досягти за ринкових умов та які можуть спотворювати або загрожувати спотворенням економічної конкуренції.

2. Запропоновано нормативно закріпити поняття «валовий еквівалент гранту», змістовно спрямоване на визначення грошового еквіваленту економічної переваги державної допомоги, яка отримує вияв у передачі ресурсів держави суб'єктам господарювання або у втратах доходів державного бюджету.

3. Виявлено особливості розвитку законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання з виділенням історичних періодів, які пов'язані з процесами реформування правового регулювання відносин у даній сфері. Відзначається, що мета та принципи правового інституту державної допомоги змінювалися в Україні під впливом як політико-правових процесів переходу від адміністративно-командної системи державного управління економікою до ринкової моделі економічного розвитку, так і норм права ЄС у частині загальної вимоги про недопустимість заходів державної допомоги для економічної конкуренції.

4. Аргументовано, що заходи державного впливу, які відповідають ознакам, встановленим у статті 107 (1) ДФЄС, відносяться до заходів державної допомоги та не можуть бути кваліфіковані як заходи державної підтримки.

5. Уточнено окремі положення щодо форм державної допомоги, а саме:

обґрунтовано положення про те, що публічні закупівлі товарів, робіт та послуг можуть за певних умов становити форму державної допомоги, що обумовлює необхідність їх здійснення з урахуванням вимог законодавства України у сфері державної допомоги. Зокрема, до таких умов запропоновано віднести: 1) надання економічної переваги стороні договору про закупівлю, яку б він не отримав за ринкових умов; 2) здійснення публічних закупівель за завищеними, що не відповідають ринковим, цінами; 3) здійснення публічних закупівель товарів, робіт або послуг, в яких у держави не було реальної потреби;

обґрунтовано пропозицію про нормативне закріплення такої форми державної допомоги як передача державного майна в оренду за ціною нижче ринкової.

6. Обґрунтовано положення про те, що забезпечення раціонального використання ресурсів держави є можливим за умови трансформації вітчизняної моделі державної допомоги з компенсаторної (галузевої) на модель економічного розвитку (горизонтальну), яка на даний час отримала поширення у країнах-членах ЄС.

7. Запропоновано перспективні напрями підвищення ефективності функціонування вітчизняної системи державної допомоги із обґрунтуванням наступних положень:

доводиться необхідність закріплення норми про надання суб'єктам господарювання права звертатись з позовом до господарського суду про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок надання уповноваженими органами державної влади недопустимою для конкуренції державної допомоги, яка суттєво зміцнила позиції суб'єктів господарювання-конкурентів;

виявлено додаткову кваліфікуючу ознаку незаконної державної допомоги, яка полягає у порушенні конкурентних засад її надання, що призводить до неправомірної вигоди, яку отримує суб'єкт господарювання;

аргументовано положення про допустимість надання державної допомоги експортній діяльності суб'єктів господарювання, її відповідність вимогам законодавства ЄС та пріоритетність її впровадження у систему державної допомоги в Україні;

запропоновано нормативно закріпити положення щодо порядку та умов надання незначної державної допомоги, переліку форм такої допомоги, порядку розрахунку «валового еквівалента гранту», розподілу незначної державної допомоги у разі злиття, поглинання або поділу суб'єктів господарювання–отримувачів.

8. Встановлено співвідношення правових режимів державної допомоги у праві ЄС і субсидій у праві СОТ та у зв'язку з цим обґрунтовано положення про те, що саме переваги правового інституту державної допомоги у праві ЄС доцільно використати з метою підвищення ефективності реалізації вітчизняної державної економічної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму.

За результатами дослідження запропоновано внести зміни і доповнення до Господарського кодексу України, Законів України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та «Про захист економічної конкуренції».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Колосова О.Е. Поняття державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Т. 2. – № 27. – С. 7 – 10.

2. Колосова О.Е. Керівні принципи надання державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 322 – 328.

3. Колосова О.Е. Законодавча регламентація незначної державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Право і суспільство. – 2015. – № 4 (4). – С. 79 – 85.

4. Колосова О.Е. Еволюція становлення законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 4. – С. 106 – 110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lsey.org.ua/4_2015/28.pdf.

5. Колосова О.Е. Правова оцінка форм державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 15 (2). – С. 22 – 26.

6. Колосова О.Е. Захист та розвиток економічної конкуренції у контексті міжнародних зобов'язань України перед ЄС: співвідношення державних закупівель і державної допомоги / О.Е. Колосова, В.К. Малолітнева // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 4. – С. 95 – 104. *(Особистий внесок: досліджено умови надання*

компенсації суб'єктам господарювання у сфері послуг загального економічного інтересу, яка може відноситися до державної допомоги).

7. Колосова О.Е. Перспективи правового забезпечення впровадження горизонтальної державної допомоги в Україні / О.Е. Колосова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – № 5. – С. 15 – 18.

8. Ліллемяе О.Е. Реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: співвідношення права ЄС та СОТ у сфері державної допомоги / О.Е. Ліллемяе // *Visegrad Journal on Human Rights*. – 2016. – № 2/1. – С. 97 – 103.

9. Колосова О.Е. Правові засади надання горизонтальної державної допомоги малому та середньому підприємництву: досвід ЄС та перспективи впровадження в Україні / О.Е. Колосова // Правове забезпечення підприємницької активності внутрішньо переміщених осіб : брошура / за заг. ред. В.А. Устименка ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – С. 114 – 126.

10. Колосова О.Е. Контроль за наданням державної допомоги як засіб ефективного розподілу державних ресурсів у контексті підписання Угоди про асоціацію / О.Е. Колосова // *Экономико-правовые исследования в XXI веке: актуальные вопросы развития отношений публичной собственности: материалы тринадцатой Международной научно-практической интернет-конференции (Донецк, 24 – 31 марта 2014 г.)* / науч. ред. чл.-корр. НАПрН Украины В.А. Устименко ; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=729&ID=746.

11. Колосова О.Е. Поточний стан реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання України в контексті євроінтеграції / О.Е. Колосова // *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов : материалы Международной научно-практической конференции (Кишинев, 7 – 8 ноября 2014 г.)*. – Кишинев, Республика Молдова : Типогр. «Celatea de Sus», 2014. – Ч. 2. – С. 244 – 246.

12. Колосова О.Е. Правове забезпечення цільового надання і використання державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі / О.Е. Колосова // *Экономико-правовые исследования в XXI веке: направления усовершенствования правового обеспечения энергетической безопасности государства : материалы четырнадцатой Международной научно-практической интернет-конференции (Киев, 1 – 10 декабря 2014 г.)* / науч. ред. чл.-корр. НАПрН Украины В.А. Устименко ; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Чернигов : Десна Полиграф, 2015. – С. 68 – 74.

13. Колосова О.Е. Процедурні аспекти надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні / О.Е. Колосова // *Právna veda a prax v treťom tisícročí : zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie (Košice, 27 – 28 február 2015)*. – Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – S. 110 – 112.

14. Kolosova O. Regional aid in Ukraine: the use of EU experience / O. Kolosova // Proceedings of the 6th International Scientific Conference on Private and Public Law (Vienna, 16 April 2015). – Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2015. – P. 40 – 45.

15. Колосова О.Е. Державна допомога експорту та експортній діяльності: заборона чи дозвіл? / О.Е. Колосова // The Global Systemic Crisis: New milestone in Development or an impasse?: The International Scientific and Practical Congress of Economists and Jurists (Davos, 28 July 2015). – Davos : Scientific Presidium of the Council of ISAE «CONSILIUM», 2015. – P. 197 – 200.

16. Колосова О.Е. Ключові ознаки державної допомоги суб'єктам господарювання / О.Е. Колосова // Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 вересня 2015 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – С. 36 – 40.

17. Колосова О.Е. Напрями реформування законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням досвіду країн-членів ЄС / О.Е. Колосова, Р.А. Джабраїлов // Актуальні проблеми господарського права та процесу : збірник матеріалів круглого столу (Київ, 30 жовтня 2015 р.) / за заг. ред. О.А. Беяневич. – К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015. – С. 107 – 111. (*Особистий внесок: досліджено польський досвід реформування законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання*).

18. Колосова О.Е. Горизонтальна державна допомога як один з правових засобів стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії / О.Е. Колосова // Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov : zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie (Bratislava, 27 – 28 novembra 2015 r.). – Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015. – S. 204 – 207.

19. Колосова О.Е. Особливості правового регулювання надання державної допомоги за правом СОТ та ЄС / О.Е. Колосова // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: розвиток господарського законодавства в контексті виконання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом : матеріали п'ятнадцятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 8 – 16 грудня 2015 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=776&ID=784.

20. Колосова О.Е. Правова кваліфікація незаконної державної допомоги з урахуванням практики Єврокомісії / О.Е. Колосова // Państwo i Prawo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje na rok 2015 (Warszawa, 30 grudnia 2015 – 03 stycznia 2016). – Warszawa : Wydawca Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – S. 78 – 79.

21. Колосова О.Е. Фінансовий інжиніринг як інструмент здійснення управління об'єктами державної власності / О.Е. Колосова, Р.А. Джабраїлов // Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця,

22 – 26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко ; Донецький національний університет. – Маріуполь : ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. – С. 81 – 85. (*Особистий внесок: досліджено практику Європейської Комісії щодо оцінки сумісності державної допомоги з інструментами фінансового інжинірингу*).

22. Колосова О.Е. Щодо співвідношення понять «субсидія» та «державна допомога» у праві СОТ і ЄС / О.Е. Колосова // Юридична наука в ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 13 – 14 травня 2016 р.) / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2016. – С. 45 – 50.

23. Колосова О.Е. Відновлення економіки Донбасу: особливості застосування законодавства про державну допомогу до відносин у сфері державних закупівель / О.Е. Колосова, В.К. Малолітнева // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: господарсько-правові засоби відновлення економіки Донбасу : матеріали шістнадцятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 10 – 19 травня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik/index.php?ELEMENT_ID=815. (*Особистий внесок: досліджено питання законодавчого врегулювання допустимості державних закупівель як форми державної допомоги суб'єктам господарювання*).

АНОТАЦІЯ

Ліллемяе О.Е. Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню напрямів удосконалення господарсько-правового забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням норм права ЄС і СОТ. У роботі проаналізовано зміст поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» через призму права ЄС та практики суду ЄС із виявленням кваліфікуючих ознак державної допомоги, що сприяють її відмежуванню від заходів державної підтримки. Розглянуто форми державної допомоги із підготовкою пропозицій щодо розширення їх переліку, а також визначено співвідношення державної допомоги з публічними закупівлями. Проаналізовано законодавство України про державну допомогу суб'єктам господарювання із виявленням ключових історичних періодів формування системи правового регулювання досліджуваних відносин. З'ясовано правові принципи трансформації вітчизняної системи державної допомоги суб'єктам господарювання з урахуванням норм права ЄС. Проаналізовано правові заходи щодо забезпечення допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання з обґрунтуванням переваг горизонтальної державної допомоги. Уточнено порядок надання та контролю за допустимістю

державної допомоги суб'єктам господарювання. Виявлено загальні та особливі умови застосування права ЄС та СОТ до сфери державної допомоги суб'єктам господарювання, а також з'ясовано співвідношення правових режимів державної допомоги у праві ЄС та субсидій у праві СОТ. Визначено перспективні напрями адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

Ключові слова: державна допомога, державна підтримка, публічні закупівлі, суб'єкт господарювання, горизонтальна державна допомога, право ЄС та СОТ, субсидії у праві СОТ, адаптація законодавства.

АННОТАЦІЯ

Лиллемяз Е.Э. Хозяйственно-правовое обеспечение государственной помощи субъектам хозяйствования. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена обоснованию направлений совершенствования хозяйственно-правового обеспечения государственной помощи субъектам хозяйствования с учетом норм права ЕС и ВТО.

В первом разделе рассмотрены понятие, признаки, формы государственной помощи субъектам хозяйствования, а также освещены основные этапы развития законодательства Украины в сфере государственной помощи субъектам хозяйствования.

В частности, предложено усовершенствовать определение понятия «государственная помощь субъектам хозяйствования», которое с учетом признаков, установленных в законодательстве ЕС, предлагается понимать как предоставление ресурсов государства субъектам хозяйствования путем создания определенных преимуществ, которых они не смогли бы достичь в рыночных условиях и которые могут исказить или угрожать искажением экономической конкуренции. Кроме того, предложено нормативно закрепить понятие «валовой эквивалент гранта».

Обосновано положение о том, что публичные закупки товаров, работ и услуг могут при определенных условиях представлять форму государственной помощи. Сформулировано предложение о нормативном закреплении такой формы государственной помощи как передача государственного имущества в аренду по цене ниже рыночной.

Дополнительно осуществлена периодизация развития законодательства Украины в сфере государственной помощи субъектам хозяйствования с выделением исторических периодов, которые связаны с процессами реформирования правового регулирования отношений в данной сфере.

Во втором разделе диссертации рассмотрены правовые принципы трансформации отечественной системы государственной помощи субъектам

хозяйствования с учетом норм права ЕС, правовые меры по обеспечению допустимости государственной помощи субъектам хозяйствования, освещены порядок предоставления и контроля за допустимостью государственной помощи субъектам хозяйствования.

Обосновано положение о целесообразности принятия со стороны государства мер, направленных на трансформацию отечественной модели государственной помощи с компенсаторной (отраслевой) на модель экономического развития (горизонтальную), которая в настоящее время получила распространение в странах–членах ЕС.

Определены перспективные направления повышения эффективности функционирования отечественной системы государственной помощи с обоснованием следующих положений: доказывается необходимость закрепления в Законе Украины «О защите экономической конкуренции» нормы о предоставлении субъектам хозяйствования права обращаться с иском в хозяйственный суд о возмещении ущерба, причиненного в результате предоставления уполномоченными органами государственной власти недопустимой для конкуренции государственной помощи, которая существенно укрепила позиции субъектов–конкурентов; выявлен ключевой признак незаконной государственной помощи, который заключается в нарушении конкурентных основ ее предоставления, что приводит к неправомерной выгоде, которую получает субъект хозяйствования; предложено дополнить Закон Украины «О государственной помощи субъектам хозяйствования» отдельной статьей, содержащей детализированные положения о порядке и условиях предоставления незначительной государственной помощи.

В третьем разделе диссертации рассмотрены положения об общих и особенных условиях применения права ЕС и ВТО в сфере государственной помощи субъектам хозяйствования, а также освещены направления адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС в сфере государственной помощи субъектам хозяйствования.

Выявлено соотношение правовых режимов государственной помощи в праве ЕС и субсидий в праве ВТО с указанием на то, что: 1) передача государственных средств (в том числе недополучение государством доходов в результате установления налоговых льгот) является ключевым квалифицирующим признаком государственной помощи в отличие от характеристики субсидий, которые не обязательно предусматривают расходы именно государственных средств; 2) цель правового регулирования – в отношении государственной помощи: обеспечение равномерного развития регионов, защиты окружающей среды, свободного перемещения товаров, работ и услуг; в отношении субсидий: создание равных условий осуществления международной торговли; 3) государственная помощь, соответствующая признакам, установленным в ст. 107 (1) ДФЕС, является запрещенной, в то время как ограниченным является предоставление только тех субсидий, которые стимулируют экспорт или импортозамещение.

Аргументировано положение о допустимости предоставления государственной помощи экспортной деятельности субъектов хозяйствования, ее соответствии требованиям законодательства ЕС и приоритетности ее внедрения в систему государственной помощи в Украине.

Ключевые слова: государственная помощь, государственная поддержка, публичные закупки, субъект хозяйствования, горизонтальная государственная помощь, право ЕС и ВТО, субсидии в праве ВТО, адаптация законодательства.

ANNOTATION

Lillemiae O.E. Legal regulation of state aid to undertakings. – On rights for manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.04 – Economic Law, Economic Procedural Law. – Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The present thesis is dedicated to the improvements of Ukraine's legal framework on state aid with the norms of the EU and the WTO. The paper analyzes the concept of "state aid to undertakings" in the light of EU law and case law from the EU Court of Justice with identification of qualifying features of state aid, which contribute to its differentiation from state support measures. The dissertation dwells on the forms of state aid along with the preparation of proposals for expanding their list as well as interaction between public procurement and state aid rules. The present thesis analyzes the legislation of Ukraine on state aid to undertakings with detection of key historical periods during which a system of legal regulation of these relations was formed. The paper presents the perspective directions of transformation of national system on state aid to undertakings taking into account the rules of EU law. The thesis analyzes the legal measures on providing eligibility of state aid to undertakings with substantiation of benefits from horizontal state aid. It specifies the procedure for state aid granting and control. General and special conditions of the application of EU and WTO law within the scope of state aid to undertakings were determined, also the interrelation of state aid legal regimes in EU law and subsidies in WTO law was clarified. In addition, the dissertation provides perspective directions of adaptation of Ukrainian legislation to the legal acts of EU in the sphere of state aid to undertakings.

Keywords: state aid, state support, public procurement, undertaking, horizontal state aid, EU and WTO legislation, subsidies in WTO legislation, adaptation of legislation.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 10.01.2017. Замовлення 381.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net